

Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo
ministerija

Pagrindiniai klausimai:

- **Kodėl skiriasi įvairių šalių ikimokyklinio ugdymo sistemos?**
- **Kokiais požiūriais galima vertinti ikimokyklinio ugdymo kokybę?**
- **Kokie bendrieji ikimokyklinio ugdymo kokybės rodikliai taikomi analizuojant šalių ikimokyklinio ugdymo sistemas?**
- **Kokie yra taikomi ikimokyklinio ugdymo kokybės vertinimo kriterijai ir metodai?**
- **Kaip yra užtikrinama / palaikoma ikimokyklinio ugdymo kokybė?**
- **Kokia ikimokyklinio ugdymo kokybės užtikrinimo / palaikymo situacija Lietuvoje?**

IKIMOKYKLINIO UGDYMO KOKYBĖ

Tyrimais įrodyta, kad tikslingas profesionalus ikimokyklinis ugdymas palengvina vėlesnį mokymąsi, daro teigiamą poveikį mokymosi pasiekimams, tolesnei asmenų socialinei ir emocinei raidai. Europos, JAV patirtis rodo, kad ankstyvosios intervencijos programos (ypač tos, kurios yra skirtos socialiai nuskriaustiems vaikams) gali užtikrinti didelę socialinę ir ekonominę gražą. Tęstinių tyrimų (Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos – EBPO, 2008) duomenys rodo, kad kokybiškas ikimokyklinis ugdymas padeda vėliau spręsti daugelį socialinių problemų – skurdą, nedarbą, mažina priklausomybes, gerina akademinis pasiekimus, daro teigiamą įtaką gyvenimo gerovei. Toliau plėtojant ikimokyklinio ugdymo sistemą Lietuvoje ikimokyklinio ugdymo kokybė tampa ypač aktuali.

Apžvalgoje pateikiama ikimokyklinio ugdymo kokybės samprata, įvairūs jos vertinimo ir tyrinėjimo aspektai, įvairių šalių patyrimas vertinant ikimokyklinio ugdymo kokybę, trumpa Lietuvos situacijos analizė ir rekomendacijos.

Šalių ikimokyklinio ugdymo sistemų ypatumus lemia daugelis veiksnių: tikslai, uždaviniai, kuriuos kelia vyriausybė, istorinė raida ir kultūriniai ypatumai, tradicijos, vertybės. Šalys panašius ikimokyklinio ugdymo uždavinius sprendžia skirtingai, todėl ir ikimokyklinio ugdymo turinys bei programos įvairiose šalyse skiriasi. Vis daugiau šalių ikimokyklinį amžiaus tarpą vertina kaip savaime vertingą, orientuojasi į integruotą ir visuminį ugdymą.

Ikimokyklinio ugdymo kokybę galima vertinti keliais požiūriais: tėvų, ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikėjo, paties vaiko, vaiko raidos, kurie būdami šiek tiek skirtingi neneigia vienas kito, daro įtaką ikimokyklinio ugdymo kokybės sampratai.

Paprastai pripažįstamos dvi kokybės rūšys (tipai): struktūros kokybė ir proceso kokybė. Struktūros kokybė – tai ypatumai, kurie apibūdina ikimokyklinio ugdymo sistemą ar įstaigą: ikimokyklinio ugdymo sistemos finansavimas, prieinamumas, pedagoginio personalo kvalifikacija ir jos tobulinimas, personalo darbo sąlygos, vaikų grupės dydis, vaikų, tenkančių vienam pedagogui, skaičius, fizinė aplinka, mokymo / ugdymo planas, programa. Struktūros kokybės veiksniai papildo proceso kokybę, nusakanti, kaip ikimokyklinio ugdymo įstaiga funkcionuoja kiekvieną dieną: kaip sąveikauja vaikai, personalas ir vaikų tėvai. Apie struktūros ir proceso kokybę sprendžiama pagal tai, kokį patyrimą įgauna vaikas.

Šiuo metu sukurta įvairių ikimokyklinio ugdymo kokybės vertinimo modelių. Vieni jų skirti apibūdinti struktūrą ar proceso kokybę, kiti – rodiklių sąrašai, kuriais tikrinama, ar tenkinami įvairių visuomenės grupių reikalavimai, poreikiai, ar pasiekiami minimalūs standartai. Faktiškai visos šalys stengdamosi palaikyti ikimokyklinio ugdymo kokybę taiko šiuos būdus: ikimokyklinio ugdymo įstaigų veiklos reglamentavimas, ikimokyklinio ugdymo įstaigos veiklos įvertinimas ir įsivertinimas, akreditacija. Vis dažniau akcentuojama ikimokyklinio ugdymo įstaigos įsivertinimo reikšmė kokybei užtikrinti.

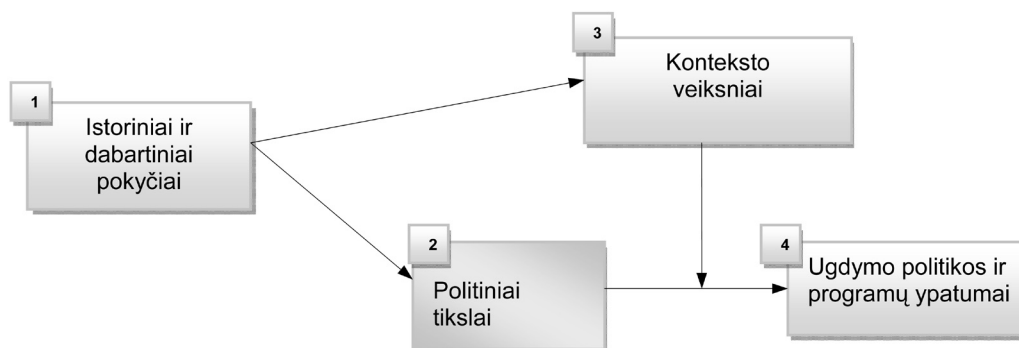
Lietuvą galima priskirti šalims, kuriose ikimokyklinio ugdymo sistemai būdinga orientacija į integruotą (vaikų globa ir ugdymas sudaro vieną visumą) ikimokyklinį ugdymą. Ikimokyklinis ugdymas nacionaliniu ir vietos savivaldos lygmeniu priklauso ir priklauso vienai už švietimą pagal savo kompetenciją atsakingai institucijai. Tai atitinka šios dienos Europos Komisijos rekomendacijas. Yra sukurta galiojanti teisinė bazė, užtikrinanti ikimokyklinio ugdymo sistemos funkcionavimą šalyje. Tačiau dar nėra sukurta ikimokyklinio ugdymo kokybės užtikrinimo ir palaikymo sistema, kurios pagrindiniai elementai – ikimokyklinio ugdymo sistemos funkcionavimo reglamentavimas, įsivertinimas, išorinis vertinimas ir akreditacija.

KODĖL SKIRIASI ĮVAIRIŲ ŠALIŲ IKIMOKYKLINIO UGDYMO SISTEMOS?

Vienose šalyse į ikimokyklinį ugdymą investuojama kaip į papildomą paramą vaikus auginantiems tėvams ir vaikų parengimą mokyklai, kitose šalyse akcentuojama ne tik pagalba tėvams, bet ir profesionalus ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymas. Netgi keldamos panašius ikimokyklinio ugdymo tikslus įvairios šalys juos įgyvendina skirtingai. M. Cochran teikta įvairių šalių ikimokyklinio ugdymo politikos ir sistemos analizės schema leidžia suprasti šalių ikimokyklinio ugdymo sistemų skirtumų pagrindines priežastis. Pasak M. Cochran, skirtumus tarp šalių lemia kelios priežastys (žr. 1 pav.). Ikimokyklinio ugdymo poreikis atsirado dėl istorinių ir šiomis dienomis tebevykstančių pokyčių šalių visuomenių, bendruomenių, šeimų gyvenime: moterų atėjimas į darbo rinką, imigracija ir t. t. Ikimokyklinio ugdymo politiką lemia tie iššūkiai, su kuriais susiduria įvairių

šalių visuomenės (1 pav., 1). M. Cochran, išanalizavęs 29 šalių vykdomą ikimokyklinio ugdymo politiką ir programas, nustatė 10 įvairių tikslų: moterų emancipacija, skatinant jas įsitvirtinti darbo rinkoje, dirbančių tėvų vaikų ugdymas, vaikystės skurdo pasekmių mažinimas, geresnis vaikų parengimas mokyklai, imigrantų ir jų vaikų socializacija ir t. t. Šalys sprendžia skirtingus uždavinius, todėl ir ikimokyklinio ugdymo turinys bei programos įvairiose šalyse skiriasi. Vienose šalyse pagrindinis ikimokyklinio ugdymo tikslas – suteikti ikimokyklinio ugdymo paslaugas dirbančių tėvų vaikams, kitose – geriau parengti mokyklai vaikus, gyvenančius skurdžiose šeimose, sudaryti jiems vienodas mokyklinio starto galimybes, dar kitose akcentuojamas visuminis ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymas. (1 pav., 2).

1 pav. Šalies ikimokyklinio ugdymo sistemos ypatumus lemiantys veiksniai (pagal M. Cochran)

Konteksto veiksniai lemia tai, kad vieni praktiniai problemų sprendimai yra įteisinti, o kiti – atmetami (1 pav., 3). Pavyzdžiui, JAV įteisintas privačių pelno siekiančių organizacijų ar asmenų dalyvavimas teikiant ikimokyklinio ugdymo paslaugas, tačiau to nėra Skandinavijos šalyse. Konteksto veiksniai veikia kaip savotiškas filtras, skatinantis tokią politiką ir priemones, kurios atitinka šių veiksmų kriterijus. Tokiais veiksniais yra kultūrinės vertybės, įsitikinimai, normos, socialinė politinė ir ekonominė ideologija, ekonominė gerovė, valstybės vykdoma socialinė, šeimos politika, kultūrinė šalies įvairovė ir t. t. Įgyvendinant ikimokyklinio ugdymo politiką tarpinių veiksmų pokyčiai (pavyzdžiui, motinystės išmokų, vaiko auginimo atostogų politikos pokyčiai) gali suformuoti naujus poreikius: pavyzdžiui, didesnę atitinkamo tipo ikimokyklinio ugdymo įstaigų paklausą. Visose šalyse ikimokyklinio ugdymo politika yra glaudžiai susijusi su vykdoma socialine politika.

Nuo politinių tikslų formulavimo ir tarpinių veiksmų priklausoma, kokie ir kaip ikimokyklinio ugdymo politikos tikslai bus įgyvendinami (1 pav., 4). Tai apima: ikimokyklinio ugdymo aprūpinimo, sistemos valdymo, finansavimo, pedagogų profesinės kvalifikacijos tobulinimo strategijų aspektus, kuriems visuomenės grupėms, kokio amžiaus vaikams teikia-

mas ikimokyklinis ugdymas, ikimokyklinio ugdymo paslaugų kokybės ypatumus, įvairius ugdymo turinio tikslus ir kultūrinio turinio aspektus, tėvų įtraukimo į vaikų ugdymą ikimokyklinėje įstaigoje ypatumus.

Europos šalyse ikimokyklinio ugdymo tikslai apima ir vaikų globą, kol jų tėvai dirba, ir įgūdžių, nuostatų, kurios lemia vaiko sėkmę pradinėje mokykloje, ugdymą. Tačiau šie du uždaviniai sprendžiami gana skirtingai. Vienose šalyse pabrėžiamas plačiau suprantamas integruotas vaiko ugdymas (vaikų globa ir ugdymas sudaro vieną visumą), kitose labiau orientuojamasi į pažintinį ugdymą ir įvairių dalykų mokymosi įgūdžių lavinimą (2 pav.).

Pavyzdžiui, Švedijoje orientuojamasi į visuminį 1–5 metų vaikų ugdymą; pakeistas ikimokyklinio ugdymo sistemos pavaldumas: anksčiau ikimokyklinis ugdymas priklausė Socialinio aprūpinimo ministerijos kompetencijai, o dabar – Švietimo ministerijos. Prancūzijoje yra priešingai. Vaikų globa (*care*) ir ugdymas (*education*) politiškai atskirti. Už vaikų iki 3 metų į ugdymą orientuotą globą yra atsakinga Socialinių reikalų ministerija, o Švietimo ministerija atsakinga už vyresnių vaikų ugdymą.

2 pav. Įvairių šalių ikimokyklinio ugdymo sistemų orientacija į integruotą gydymą ar parengimą mokyklai (pagal M. Cochran)

Sylva, Siraj-Blatchord ir Tagart (pagal K. Ishime, C. Tayler, K. Thorpe, 2009) pabrėžia, kad kokybės samprata nėra universalu, ji priklauso nuo nacionalinio ugdymo turinio ir kultūrinių prioritetų. Daugelyje šalių (pavyzdžiui, JAV, Jungtinėje Karalystėje, Kanadoje) daugiau dėmesio skiriama akademiniam vaiko pasiekimams. Vienos šalys (Prancūzija ir angliškai kalbančios šalys) ikimokyklinio ugdymo kokybėje akcentuoja ankstyvą mokymą(si), kitos (Šiaurės šalys ir Centrinės Europos šalys) – socialinės pedagogikos taikymą.

Šiomis dienomis vis daugiau šalių pripažįsta, kad ikimokyklinis amžiaus tarpsnis yra vertingas pats savaime, kad tai amžius, kuriame skleidžiasi prigimtinės vaiko galios ir pra-

dmenys, lemiantys ne tik sėkmę privalomame mokytiis amžiuje, bet ir tolesniame vaiko asmeniniame ir profesiniame gyvenime. Būtent todėl akcentuojamas ikimokyklinio amžiaus vaiko visuminis ugdymas, apimantis vaiko fizinę, emocinę, pažintinę ir socialinę raidą. Neatsitiktinai vienu šalies ikimokyklinio ugdymo sistemos kokybės rodikliu yra laikoma tai, ar ikimokyklinio ugdymo sistema yra pavaldi vienai valstybinei institucijai ir būtent – Švietimo ministerijai. Taip pat labai svarbu yra tai, kokio požiūrio į vaiką laikomasi, koks jo įvaizdis akcentuojamas: ar tai aktyvus, ar pasyvus ikimokyklinio ugdymo veikėjas? Tai lemia, kokiai pedagoginei filosofijai ir ideologijai yra skiriamas prioritetas (P. Moss ir P. Petrie, 1977; P. Moss, 2004).

IKIMOKYKLINIO UGDYMO KOKYBĖS VERTINIMAS SKIRTINGAIS POŽIŪRIAIS

Ikimokyklinio ugdymo kokybę galima vertinti keliais požiūriais: tėvų požiūriu, ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikėjo požiūriu, paties vaiko požiūriu, vaiko raidos požiūriu (J. I. Layzer, B. D. Goodson, 2006), kurie būdami šiek tiek skirtingi neneigia vienas kito, daro įtaką ikimokyklinio ugdymo kokybės sampratai.

Tėvai labiau akcentuoja ikimokyklinio ugdymo aplinkos saugumą, pasitikėjimą paslaugų teikėju ir pageidavimą, kad aplinka tenkintų jų vaiko poreikius. Jų manymu, svarbūs ikimokyklinio ugdymo kokybės aspektai yra šie: personalo šiluma santykiuose su vaikais ir jų tėvais, gera ugdymo programa, socialinės ir fizinės vaikų veiklos, sveikatos ir saugumo užtikrinimas. Vertindami ikimokyklinio ugdymo struktūros kokybę, tėvai pabrėžia prieinamą kainą už paslaugas ir ikimokyklinio ugdymo įstaigos pasiekiamumą (pagal D. Cryer). Jie gali kreipti dėmesį ir į tai, kiek yra tenkinami jų, kaip dirbančių žmonių, poreikiai: ikimokyklinio ugdymo įstaigos darbo valandos, galimybės vaikui būti ikimokyklinio ugdymo įstaigoje visą darbo dieną ar dalį darbo dienos ir t. t. Kai artėja privalomas laikas leisti vaiką į mokyklą, tėvai ima kreipti dėmesį į tai, kiek ikimokyklinio ugdymo įstaiga gali padėti vaikui pasirengti mokyklai.

Lietuvos mokslininkų tyrimų rezultatai („Ikimokyklinio ugdymo pasirinkimo galimybės Lietuvoje“, 2004) rodo, kad ikimokyklinio amžiaus vaikų turintys tėvai nesinaudoja ikimokyklinio ugdymo paslaugomis dėl nelankstaus paslaugų

organizavimo. Tėvams ekonomiškai nenaudinga vesti vaiką į vaikų darželį nereguliariai (49,8 proc.), menka vaikų darželių įvairovė. Jos pasigenda net 52,7 proc. tėvų, kurių vaikai nelanko darželio. 27,4 proc. tėvų norėtų daugiau darželių, dirbančių pagal specializuotas, netradicines programas. 26,1 proc. jų, kurių materialinė ir socialinė padėtis gera, pasigenda privačių darželių. Blogesnės materialinės ir socialinės padėties tėvus labiausiai domina savaitiniai darželiai, nes jie prioritetą teikia socialinėms paslaugoms. Kaime gyvenantys tėvai jaučia medikų paslaugų stoką vaikų darželyje.

2008 m. atliktas tyrimas „Ikimokyklinio ugdymo įvairovė: esama situacija ir visuomenės lūkesčiai“ atskleidė panašias tendencijas: ikimokyklinių įstaigų nelankančių vaikų tėvai pasigenda ugdymo ir globos paslaugų. Apie trečdalis jų norėtų kelių valandų vaikų priežiūros ir ugdymo grupių darželiuose, taip pat įvairesnių neformaliojo vaikų švietimo paslaugų kaimo vietovėse. Ikimokyklinį ugdymą teikiančių įstaigų nelankančių vaikų tėvai pageidauja prieinamų (lengvai pasiekiamų, teikiamų patogiu laiku, nemokamų ir kt.) įvairių švietimo pagalbos paslaugų.

P. Leach, analizuodama ikimokyklinio ugdymo sistemų įvairovę šalyse istoriją ir ikimokyklinio ugdymo kokybės aspektus, nurodo požymius, pagal kuriuos tėvai gali spręsti ir sprendžia apie vaikui parenkamo darželio ugdymo kokybę (P. Leach, 2009) (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Tėvams siūlomi aukštesnės ir žemesnės kokybės ikimokyklinio ugdymo įstaigos požymiai (pagal P. Leach)

Lengvai pastebimi aukštesnės kokybės požymiai	Lengvai pastebimi prastesnės kokybės požymiai
Didesnę laiko dalį vaikai bendradarbiauja vienas su kitu. Dauguma vaikų daug šnekasi tarpusavyje, entuziastingai ir išradingai žaidžia.	Nėra pakankamai personalo, kai reikia susitvarkyti su netikėtumais. Kai reikia pasirengti valgyti, vaikai lieka vieni ir jų veikla nutrūksta.
Personalas padeda naujokams užmegzti kontaktus su senbuviais. Pedagogai retai kišasi į senbuvių vaikų santykius. Akivaizdu, kad jie pratę patys reguliuoti savo elgesį, žino, ko iš jų tikimasi.	Per daug betikslės vaikų veiklos. Akivaizdu, kad vaikams neįdomi atliekama veikla. Dalis vaikų nesiryžta imtis pasiūlytos veiklos.
Vaikų elgesio problemų (peštynių, patyčių) kyla retai.	Daugelis vaikų ilgai žaidžia vieni.
Kai kyla vaikų konfliktai, pedagogai skatina kalbėti apie savo jausmus, ieškoti būdų, kaip spręsti konfliktą ir išvengti neigiamų pasekmių.	Ne visi įsitraukia į pasiūlytą bendrą veiklą. Mažai dedama pastangų įtraukti tuos, kurie priešinasi.
Formalios bausmės (pavyzdžiui, vaiko atskyrimas) nenaudojamos. Fiziniai suvaržymai naudojami tik siekiant išvengti konfliktuojančiųjų susižalojimo.	Vaikai neatrodo laimingi. Bet kuriuo metu daugelis vaikų paniūrę, kai kurie užsisiklėndę savyje. Vienas ar keli vaikai ašaroja.

Lengvai pastebimi aukštesnės kokybės požymiai	Lengvai pastebimi prastesnės kokybės požymiai
Personalas klausosi vaikų ir atsako jiems, kai tik tai įmanoma. Akivaizdu, kad vaikai prisirišę prie pedagogo, šypsosi jam, laisvai su juo bendrauja.	Vaikams bendraujant vyrauja kivirčiai, o ne pokalbis.
Yra daug veiklų, kurias vaikai gali rinktis. Akivaizdu, kad vaikai dažnai keičia veiklas.	Dažnų vaikų konfliktų metu personalas paprasčiausiai išskiria juos, nesistengia padėti jiems išspręsti kilusį konfliktą.
Vaikai skatinami savarankiškai rinktis veiklas ir jas atlikti. Personalas tik padeda nustatyti eiliškumą, jei daug vaikų renkasi tą pačią veiklą.	Mažai pedagogų įsitraukę į tai, ko mokomi vaikai, ir dirba kartu. Dauguma paprasčiausiai kalbasi tarpusavyje (pavyzdžiui, vaikams esant lauke).
Vaikai noriai ir iš karto keičia veiklą ar žaidimo vietą, kai gauna adekvatų pasiūlymą.	Kai pedagogas kalbasi su vaiku, tai dažniausiai būna barimas arba raginimas.

Vaikai. Retai domimasi, ką ir kaip vertina ikimokykliniame ugdyme patys vaikai, tačiau O. Langsted (1994, pagal *Making connections*) tyrimas parodė, kad 3–4 metų vaikų nuomonė apie jų gyvenimą vaikų darželyje gali suteikti įdomios informacijos, kuria galima pasinaudoti gerinant ikimokyklinio ugdymo kokybę. Vaikai vertino labai svarbius ikimokyklinio ugdymo aspektus: koks maistas yra patiekiamas, kitų vaikų bendravimo su jais ypatumus, kiek jie turi draugų, kokia yra veiklos, žaidimų (taip pat ir vaidmenų žaidimų) įvairovė, kokie yra žaislai, kokios ir kaip sekamos pasakos. Jiems buvo svarbu, kokia yra erdvė lauke, skirta žaidimams, ar yra vie-

tos pasislėpti, ar žaisdami jie gali matyti kitų grupių vaikus. Vaikai palankiai vertino galimybę imtis iniciatyvos ir prisiimti atsakomybę pasirenkant veiklas, veikti savarankiškai, t. y. vaikai vertino ugdymo aplinkos, maitinimo ypatumus, ugdymo programoje numatytas veiklas, personalo bendravimo su jais ypatumus, galimybes patiems priimti sprendimus.

A. Mooney ir T. Blackburn (2003, pagal *Making connections*), remdamiesi vaikų nuomonių tyrimais, sudarė ikimokyklinio ugdymo kokybės rodiklių sąrašą (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Ikimokyklinio ugdymo kokybės rodiklių sąrašas, sudarytas remiantis vaikų apklausomis (pagal *Making connections*)

Vaikų draugystės skatinamos ir remiamos.	Personalas, bendraudamas su vaikais, atsižvelgia į jų amžių, brandą ir specialiuosius poreikius.
Vyresni vaikai turi galimybę bendrauti minimaliai prižiūrimi.	Personalą sudaro ir vyrai, ir moterys.
Vaikams siūlomos veiklos nuolat peržiūrimos, keičiamos ar modifikuojamos atsižvelgiant į vaikų interesus ir poreikius.	Personalas kaita mažą siekiant skatinti artimus vaikų ir suaugusiųjų ryšius.
Veikimo erdvė struktūrinama ir veikla organizuojama atsižvelgiant ir į mažų, ir į vyresnių vaikų poreikius.	Patalpose yra erdvės, kuriose vaikas gali pabūti ramiai ir atsipalaiduoti.
Skiriamas laikas bendroms vaikų ir personalo linksmybėms.	Yra pakankamai erdvės vaikams ir patalpose, ir lauke.
Vaikai jaučiasi saugūs darželio aplinkoje. Yra aiški patyčių prevencijos politika.	Tualetai saugūs, švarūs ir tinkamai įrengti.
Personalas skatina vaikų žaidimus, įvairias veiklas ir vengia kištis į vyresnių vaikų žaidimą ar nurodinėti, ką jie turėtų veikti.	Patalpose yra vietos, kur vaikas gali pabūti be suaugusiųjų priežiūros.
Personalas vengia bendrauti su vaikais pakeltu tonu.	Vaikai gali pasirinkti iš siūlomo maisto. Vaikams visada yra lengvai pasiekiamo geriamojo vandens.
Personalas demonstruoja pagarbą vaikams, globoja juos ir skiria laiko vaikams išklausti.	Vaikai drašinami dalyvauti sprendžiant apie ugdymo programą. Jie mato, kad jų nuomonė vertinama labai rimtai.

Tyrėjai atkreipia dėmesį, kad ikimokyklinio ugdymo kokybės vertinimas vaikų akimis priklauso nuo jų amžiaus, lyties, intereso, bet vaikams labiausiai patinka lavinantys vaizduotę žaidimai, lavinančios stambiąją motoriką veiklos, visi menai ir dirbiniai, knygos ir žygiai.

Personalas. Ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikėjas kokybę sieja su darbo sąlygomis. Personalas gali kreipti dėmesį į atlyginimo dydį, atostogų trukmę, laiką, skiriamą kvalifikacijai tobulinti, darbo aplinkos įvairius ypatumus: kiek vaikų tenka vienam pedagogui ir t. t. L. Katz (1993, pagal *Making connections*) savo tyrime analizuodamas, kaip ikimokyklinio ugdymo kokybę vertina pedagoginis personalas, išskyrė tris pagrindinius komponentus: santykius tarp kolegų; jų santykius su vaikų tėvais; pedagoginio personalo ir administracijos santykius. Buvo nustatytas glaudus ikimokyklinio

ugdymo kokybės ryšys su pedagoginio personalo darbo sąlygomis, atlyginimų dydžiais.

Vaiko raida. Ikimokyklinio ugdymo kokybė gali būti vertinama ir vaiko raidos požiūriu, kai ikimokyklinio ugdymo kokybė yra vertinama pagal tai, kiek taikomi metodai ir lūkesčiai atitinka vaiko raidos ypatumus ir logiką (*developmentally appropriate practice*). Šis požiūris labai svarbus ir akcentuojamas JAV, stebima, kaip taikomi metodai skatina vaikų žaidimą, mokymąsi, kaip pedagoginio darbo metodai pritaikyti vaiko raidai ir jos ypatumams. 2004 m. Nacionalinė mažų vaikų ugdymo asociacija (*National Association for the Education of Young Children – NAYEC*) pasiūlė pagrindinius vaiko raidai pritaikytus ugdymo principus (pagal *Making connections*) (žr. 3 lentelę). Taip pat pabrėžiama, kad būtina atsižvelgti į ugdymo vaiko šeimos socialinį ir kultūrinį kontekstą.

3 lentelė. Pagrindiniai vaiko raidai pritaikyto ugdymo principai (pagal *Making connections*)

Vaiko fizinės, socialinės, emocinės ir pažintinės (kognityvinės) raidos sritys yra susijusios. Vaiko raidą vienoje srityje veikia kitos srities raida.	Vaikai yra aktyvūs mokiniai, juos supančio pasaulio supratimą suformuoja remdamiesi savo įgytu fiziniu ir socialiniu patyrimu, kultūra perduodamomis žiniomis.
Vaiko raida vyksta santykinai nuoseklia tvarka: vėlesni gebėjimai, įgūdžiai ir žinios grindžiami anksčiau įgytais gebėjimais, susiformavusiais įgūdžiais ir įgytomis žiniomis.	Vaiko raida ir mokymasis yra biologinės brandos ir aplinkos, kurią sudaro vaiko fizinis ir socialinis pasaulis, sąveikos rezultatas.
Individualus vaikų raidos tempas yra skirtingas ir nevienodas įvairiose raidos srityse.	Žaidimas, kaip ir savo raidos refleksija yra svarbus vaiko socialinės, emocinės ir pažintinės raidos variklis.
Anksčiau įgytas vaikų patyrimas gali kauptis ir ne tik skatinti, bet ir stabdyti individualią vaiko raidą. Optimalūs vaiko raidos periodai yra tik santykiniai.	Vaiko raida yra skatinama, kai jis turi galimybę praktiškai bandyti ir kartoti tai, ką išmoko, ir kai jam keliami iššūkiai yra šiek tiek didesni už jo turimus mokėjimus.
Vaiko raida vyksta iš anksto žinoma kryptimi nuo paprasto link sudėtingesnio, įgytų gebėjimų, suformuotų įgūdžių ir žinių internalizacijos linkme.	Savo žinojimą ir mokėjimą vaikai parodo skirtingais būdais.
Vaiko raida ir mokymasis vyksta daugialypiame socialiniame ir kultūriniame kontekste ir yra veikiamas jo.	Vaikai geriausiai vystosi toje bendruomenėje, kurioje yra saugūs ir vertinami, kurioje tenkinami jų fiziniai poreikiai ir jie patiria psichologinio saugumo jausmą.

ĮVAIRIŲ ŠALIŲ IKIMOKYKLINIO UGDYMO SISTEMŲ KOKYBĖS BENDRIEJI RODIKLIAI

Europos Sąjungos dokumentuose, analizuojančiuose ikimokyklinio ugdymo kokybės problemą, konstatuojama, kad kokybės samprata yra sutartinė ir remiasi konkrečios visuomenės vertybėmis bei lūkesčiais. Ikimokyklinio ugdymo kokybės apibūdinimas yra dinamiškas ir nenutrūkstamas procesas, kuriame turi dalyvauti įvairios interesų grupės (tėvai, vaikai, šeimos, ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikėjai ir t. t.). Nepaisant skirtumų tarp Europos Sąjungos šalių dar 1996 m. 12 šalių susitarimu pavyko parengti rekomendacijas dėl bendrų ikimokyklinio ugdymo kokybės rodiklių (40 rodiklių). Jie turėjo būti orientyras šalims siekiant kokybiško ikimokyklinio ugdymo. 2004 m. šie rodikliai buvo koreguoti, atsižvelgiant į tai, ką pavyko (ar nepavyko) įgyvendinti. Jie apima tokias sritis, kaip valstybinė ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimo plėtros politika; finansavimas, ikimokyklinio ugdymo paslaugų įvairovė; ugdymo filosofija ir ideologija; vienam pedagogui tenkančių įvairaus amžiaus vaikų skaičius; ikimokyklinio ugdymo pedagogų ir specialistų išsilavinimas, kvalifikacijos tobulinimas; ikimokyklinio ugdymo aplinka saugumo ir sveikatos požiūriu; bendradarbiavimas su tėvais ir bendruomene. (Plačiau apie tai *Quality targets in services for young children. Quality by design. Working documents*. www.childcarecanada.org).

J. Bennet (2008), analizuodamas EBPO priklausančių šalių ikimokyklinio ugdymo politiką, siekė nustatyti bendrus reikalavimus, keliamus ikimokyklinio ugdymo sistemų kokybei. Jo vadovaujama ekspertų grupė, analizuodama įvairių šalių ikimokyklinio ugdymo politikos dokumentus, apklausė 25 šalių atstovus ir nustatė grupę pagrindinių rodiklių, kuriuos akcentavo 20 šalių, pasižyminčių sėkminga ir veiksminga ikimokyklinio ugdymo politika (žr. 4 lentelę).

Dokumentų analizės ir šalių atstovų apklausos rezultatas: 15 gairių (*benchmarks*) sąrašas, kuris apima šeimų ir socialinį kontekstą, ikimokyklinio ugdymo sistemos valdymą, ikimokyklinio ugdymo paslaugų prieinamumą įvairioms šeimų grupėms ir ikimokyklinio ugdymo programų kokybę.

J. Bennet išvardijamose gairėse nurodomi pagrindiniai reikalavimai, kuriuos turėtų įgyvendinti šalių vyriausybės, norėdamos užtikrinti joms priimtina šalies ikimokyklinio ugdymo sistemos kokybę. Jose nurodyti minimalūs standartai šalies ikimokyklinio ugdymo sistemai, jei nenorima neigiamų pasekmių ikimokyklinio amžiaus vaikams, jų šeimoms, ikimokyklinio ugdymo pedagogams. Ir minėti 40 rodiklių, ir J. Bennet vadovaujamos ekspertų grupės identifikuoti 15 rodiklių yra įvairaus lygmens. Pavyzdžiui, B grupės gairės yra rodikliai, kurie taikomi nacionaliniu mastu visai ikimokyklinio ugdymo sistemai, ir už juos atsakinga šalies vyriausybė. Atsakomybė už C ir D grupės gairių ir rodiklių įgyvendinimą jau tenka ne tik ir ne tiek vyriausybei, o savivaldybėms (Lietuvos atveju), kurios yra atsakingos už ikimokyklinio ugdymo paslaugų prieinamumą, įvairovę, ikimokyklinio ugdymo programų kokybę, ikimokyklinio ugdymo paslaugų įvairovės poreikio išsiaiškinimą ir tenkinimą ir t. t.

2012 m. vasario 9 d. Europos Komisijos iniciatyva buvo sudaryta ekspertų darbo grupė, kurios nariai yra Europos Sąjungos šalių Švietimo ir Socialinių reikalų ministerijų atstovai. Vienas šios darbo grupės tikslų yra išanalizuoti įvairių šalių ikimokyklinio ugdymo sistemų situaciją ir susitarti, kokie požymiai rodo, kad šalyje yra vykdomas kokybiškas ikimokyklinis ugdymas.

4 lentelė. Ikimokyklinio ugdymo sistemų kokybės sąrašas EBPO šalims (pagal J. Bennet)

Gairių grupė		Gairių turinio aprašymas
A	Socialinis ir šeimos kontekstas	1. Sukurtas veiksmingas visiems prieinamas vaiko ir šeimos sveikatos priežiūros paslaugų tinklas, teikiantis paslaugas vaikams turinčioms šeimoms. Šalis yra pasiekusi bent du iš trijų rodiklių, susijusių su kūdikių (<i>infant</i>) ir pradedančių vaikščioti vaikų (<i>toddler</i>) sveikatos priežiūra.
		2. Sukurta veiksminga nacionalinė politika, kurios rezultatas – vaikų, gyvenančių skurde, dalis šalyje neviršija 10 proc. Mažas pajamas turinčioms šeimoms suteikiamos darbo vietos, teikiamos socialinės pašalpos ir parama, užtikrinamas ikimokyklinio ugdymo paslaugų prieinamumas.
		3. Dirbantiems tėvams suteikiamos vienerių metų trukmės vaikų auginimo atostogos ir teisė gauti mažiausiai 50 proc. dydžio gaunamų darbo pajamų kompensaciją. Vaikų tėvai (vyrai) turi teisę į ne mažesnes nei dviejų savaičių trukmės vaikų auginimo atostogas.
B	Ikimokyklinio ugdymo sistemos valdymas	4. Atsakomybė už ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą ir priežiūrą nacionaliniu ar valstybiniu lygmeniu priskiriama vienai ministerijai. Ikimokyklinio ugdymo politikos formavimas, tikslų, uždavinių formulavimas ir finansavimas yra veiksmingai susieti. Valstybė turi patvirtintą ir viešai paskelbtą universalios (skirtos visiems vaikams) ikimokyklinio ugdymo sistemos plėtojimo planą (strategiją).
		5. Už ikimokyklinio ugdymo sistemos funkcionavimą atsakinga institucija skiria pakankamai lėšų viešoms konsultacijoms, tyrimams, duomenų rinkimui ir kaupimui, stebėsenai, ikimokyklinio ugdymo programų vertinimui. Tuo siekiama, kad vykdoma ikimokyklinio ugdymo politika būtų pagrįsta įrodymais ir pasiekiami išsikelti nacionaliniai tikslai. Už ikimokyklinį ugdymą atsakinga institucija kartą per 10 metų užsako ir paskelbia nepriklausomų tyrėjų atlikto ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimo tyrimo ir įvertinimo rezultatus.
		6. Atsakinga už ikimokyklinį ugdymą institucija (pavyzdžiui, Švietimo ministerija) akcentuoja vaiko gerovę ir visuminį ugdymą. Daug dėmesio skiriama vaikų teisių apsaugai ir vaiko raidos optimizavimui. Sukurta ir veikia ir privačių, ir valstybinių ikimokyklinio ugdymo įstaigų priežiūros sistema.
		7. Ikimokyklinio ugdymo sistemos funkcionavimui ir plėtrai skiriamų lėšų dalis sudaro ne mažiau kaip 1 proc. BVP.
C	Ikimokyklinio ugdymo paslaugų prieinamumas	8. Ikimokyklinio ugdymo sistema savivaldybėse užtikrina atitinkamą prieinamumą visiems vaikams. Ikimokyklinio ugdymo įstaigų darbo valandos ir mokesčiai už ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą atitinka tėvų poreikius ir galimybes. Itin daug dėmesio skiriama labiausiai pažeidžiamų vaikų grupėms. Šiems vaikams taikoma pirmumo teisė patekti į ikimokyklinio ugdymo įstaigą. Jei reikia, jiems kuriamos atitinkamos ugdymo programos ir skiriama papildoma lėšų.
		9. Ne mažiau kaip 25 proc. iki trejų metų amžiaus vaikų turi galimybę būti ugdomi valstybinėse ikimokyklinio ugdymo įstaigose.
		10. Ne mažiau kaip 80 proc. 4 metų amžiaus vaikų ugdomi valstybinėse ikimokyklinio ugdymo įstaigose mažiausiai 15 valandų per savaitę.
D	Ikimokyklinio ugdymo programų kokybė	11. Remiantis plačiomis ir visapusiškomis konsultacijomis su įvairiomis interesų grupėmis sukurtos pedagoginės rekomendacijos visoms ikimokyklinio ugdymo įstaigoms. Ikimokyklinio ugdymo šerdimi laikoma vaiko gerovė, visuminis ugdymas, dalyvavimas. Į vaikų ugdymą kaip partneriai įtraukiami tėvai, kartu su jais atsižvelgiant į jų vaikų galimybes suformuluojami aiškūs jų vaikų ikimokyklinio ugdymo tikslai.
		12. Vyriausybės institucijos sukuria veiksmingos paramos pedagoginiam personalui sistemą, kad pedagogai galėtų kartu su tėvais įgyvendinti keliamus ugdymo turinio tikslus. Šios institucijos teikia paramą pedagoginio personalo darbui komandose organizuodamos jų profesinės kvalifikacijos tobulinimą. Skatina pedagogų dalyvavimą vertinant jų teikiamų paslaugų kokybę (pedagoginiai tyrimai, pedagoginės dokumentacijos vedimas). Skatina ikimokyklinio ugdymo įstaigų bendradarbiavimą.
		13. Ne mažiau kaip 80 proc. pedagoginio personalo turi reikiamą ikimokyklinio ugdymo pedagogui išsilavinimą. Yra aiški pedagoginio personalo komplektavimo tvarka: nusakyta darbo tvarka, atlyginimai ir reikiama kvalifikacija.
		14. Ne mažiau kaip 50 proc. pedagoginio personalo valstybinėse ikimokyklinio ugdymo įstaigose turi reikiamą išsilavinimą ir ne mažesnę nei trejų metų pedagoginio darbo stažą.
		15. Vienam pedagogui tenka ne daugiau kaip 15 vaikų, o vaikų grupėje ne daugiau kaip 24.

IKIMOKYKLINIO UGDYMO KOKYBĖS VERTINIMO KRITERIJAI

Nors yra daug ikimokyklinio ugdymo kokybės apibūdinimo versijų, bet yra bendri pagrindiniai principai, kuriuos galima rasti įvairių šalių ikimokyklinio ugdymo kokybės kriterijų aprašymuose (žr. 5 lentelę). D. Cryer pabrėžia, kad sprendžiant apie ikimokyklinio ugdymo kokybę labai svarbus kriterijus yra teikiamo ikimokyklinio ugdymo rezultatai – vaiko pasiekimai. Esminis dalykas turėtų būti ne klausimas, kas yra ikimokyklinio ugdymo kokybė, bet kokie rezultatai pasiekiami ikimokykliniu ugdymu, kuris apibūdinamas kaip kokybiškas.

Atsižvelgiant į tai, kokių rezultatų siekiama, paaiškės ir atsakymas, kas yra kokybė. Pavyzdžiui, jei norėsime, kad vaikai išmokytų veiksmingai bendrauti, turi būti sukuriama aplinka, kurioje dažnai vyksta pokalbiai, kai skatinami vaikų pasisakymai, ir kur vyksta daug dalykų, apie kuriuos vaikams svarbu kalbėtis. Jei prioritetu laikysime vaiko ugdymo aplinkos saugumą, ši aplinka bus kuriama atsižvelgiant į atitinkamus kriterijus, reikalavimus, keliamus saugiai ugdymo aplinkai.

5 lentelė. Bendrieji ugdymo kokybės kriterijai (sudaryta pagal D. Cryer, 1999)

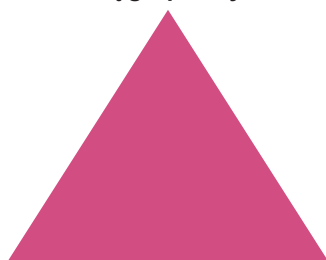
Ugdymo kokybės kriterijai	Ugdymo kokybės kriterijaus aprašymas
Saugi priežiūra, globa (<i>care</i>)	Atidi suaugusiųjų priežiūra, atitinkanti vaiko amžių ir jo galimybes. Saugūs žaislai, įranga ir baldai.
Sveika priežiūra, globa	Vaikai turi galimybę veikti, ilsėtis, ugdytis savitarnos ir švaros palaikymo įgūdžius. Patenkinami vaiko mitybos poreikiai.
Vaiko raidą skatinanti aplinka	Vaikas turi galimybę rinktis žaidimo ir mokymosi veiklas įvairiose srityse: kalbos lavinimo, kūrybingumo ugdymosi per menus ir vaidybinius žaidimus, smulkiosios ir stambiosios motorikos įgūdžių lavinimo, mokymosi skaičiuoti ir t. t.
Pozityvi sąveika su suaugusiaisiais	Vaikas gali pasitikėti suaugusiaisiais, mokytis iš jų, patirti malonumą bendraudamas su jį prižiūrinčiais ir ugdančiais suaugusiaisiais.
Individualios emocinės raidos skatinimas	Drąsinimas vaiką veikti savarankiškai, saugiai ir kompetentingai bendradarbiauti.
Pozityvių santykių su kitais vaikais skatinimas	Leidžiama sąveikauti su bendraamžiais palankioje aplinkoje (atmosferoje) ir teikiama suaugusiųjų pagalba reguliuojant tarpusavio santykius.

Kalbant apie ikimokyklinio ugdymo kokybę, jos rodiklius paprastai yra išskiriamos dvi kokybės rūšys (tipai): **struktūros kokybė ir proceso kokybė**.

Struktūros kokybę sudaro gana lengvai pamatuojamos savybės, kurios apibūdina ikimokyklinio ugdymo sistemą, jos funkcionavimą, taip pat lemia ikimokyklinio ugdymo įstaigos veiklos ypatumus: teisės aktai, reglamentuojantys ikimokyklinio ugdymo įstaigos veiklą, ikimokyklinio ugdymo sistemos finansavimo lygis, teisingumas (lygios galimybės, ikimokyklinio ugdymo sistemos prieinamumas), pedagoginio personalo išsilavinimas ir kvalifikacijos tobulinimas, personalo darbo sąlygos, vaikų grupės dydis, vaikų, tenkančių vienam pedagogui, skaičius, fizinė aplinka, ugdymo planas ir programa, pedagoginio personalo kvalifikacija, programos trukmė. Kartais struktūros kokybės samprata yra išplečiama įtraukiant į ją tokius veiksnius kaip personalo atlyginimas, personalo kaista, tėvų mokesčių dydis (Phillipsen, 1997, pagal D. Cryer). Vaizdžiai tariant, struktūros kokybę sudaro veiksniai, kurie lemia ikimokyklinio ugdymo sistemos ir ikimokyklinio ugdymo įstaigos funkcionavimo ypatumus „iš išorės“. Tai šalies mastu nustatomi reikalavimai ikimokyklinio ugdymo sistemos ir ikimokyklinio ugdymo įstaigos veiklai. Dauguma tyrinėtojų akcentuoja vadinamąjį „geležinį trikampį“: vaikų grupės dydis, vaikų, tenkančių vienam pedagogui, skaičius ir ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikėjų charakteristika (išsilavinimas, profesinės kvalifikacijos tobulinimas) (3 pav). Tai savotiškas žvilgsnis iš viršaus žemyn, susiejant ikimokyklinio ugdymo įstaigos funkcionavimo aspektus.

3 pav. „Geležinis trikampis“

Vaikų grupės dydis

Vaikų, tenkančių vienam pedagogui, skaičius

Ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikėjų charakteristika

Proceso kokybę lemia ikimokyklinio ugdymo įstaigos funkcionavimas kiekvieną dieną: kaip pedagogai bendrauja su vaikais, kaip bendrauja ir bendradarbiauja personalas, kaip sąveikauja vaikai, personalas ir vaikų tėvai (K. Ishime, R. Wilson, D. Evans, 2010). Tariant proceso kokybę paprastai analizuojami vaikų žaidimų su bendraamžiais ir suaugusiaisiais socialiniai aspektai: ar darbo užduotys su įvairia medžiaga atitinka vaikų amžiaus tarpsnį ir brandą, kaip į vaikų elgesį reaguoja pedagoginis personalas, kaip ir kiek pedagogai dalyvauja vaikų veiklose, kaip yra valdomos vaikų grupės ir jų veikla, kaip bendrauja vaikai su bendraamžiais.

S. Helburn ir C. Howes teigimu, **ikimokyklinio ugdymo proceso kokybė yra neatsiejama bendros ikimokyklinio ugdymo kokybės dalis**, tiesiogiai susijusi su vaiko elgsena ikimokyklinio ugdymo įstaigos aplinkoje, jo įgyjamu patyrimu (S. Helburn, C. Howes, 1996). Dažnai kokybės sampratoje atskirai išskiriamas ir trečias aspektas – ugdymo rezultatai, kurie vertinami vaiko raidos arba tėvų teigiamu požiūriu į ikimokyklinį ugdymą.

Struktūros kokybė daro įtaką proceso ir apskritai viso ikimokyklinio ugdymo kokybei. J. I. Layzer, B. D. Goodson (2006), tyrinėdami įvairius **struktūros kokybės** aspektus, nustatė, kad didžiausią įtaką vaiko įgyjamam patyrimui (**proceso kokybei**) turi šie komponentai: programos ypatumai; grupės (ir patalpos) charakteristika ir ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikėjo charakteristika (žr. 4 pav.).

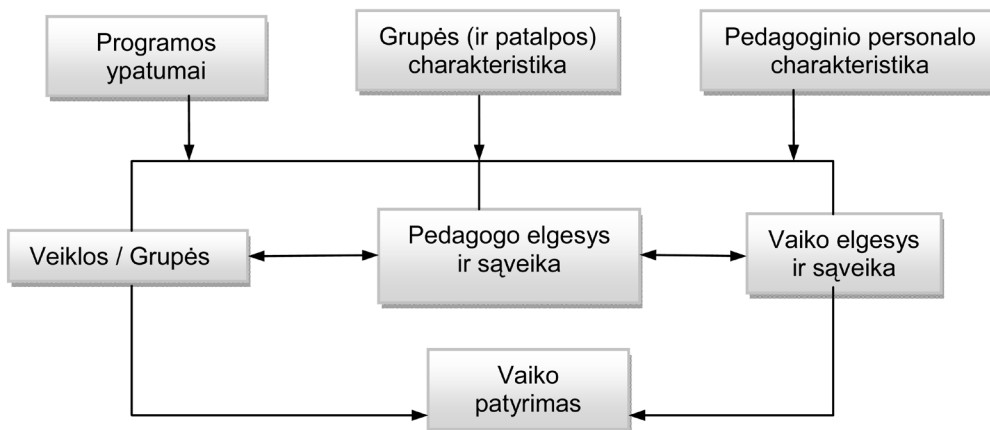
Programos ypatumai. Vaiko įgyjamam patyrimui įtakos turi programos filosofija ir tikslai, ugdymo turinys, tėvų įtraukimas, papildomos paslaugos.

Grupės charakteristika. Išskiriamos ir dažniausiai nagrinėjamos dvi kategorijų grupės: ikimokyklinio ugdymo grupės sudėtis ir grupės (ir patalpos) aplinkos fizinės savybės. Analizuojant ikimokyklinio ugdymo grupės sudėtį dėmesys kreipiamas į 5 elementus, kurie, tyrėjų teigimu, lemia vaiko įgyjamo patyrimo kokybę: vaikų, tenkančių vienam pedagogui, skaičius, vaikų grupės dydis, kiek ir kokių pedagogų yra, ar nuolatinis personalas, ar ne, vaikų amžiaus grupėje įvairovė. Vaikų ir pedagogų skaičiaus santykis kaip rodiklis savaime ar derinyje su kitais rodikliais (vaikų grupės dydis) dažnai įvairiuose tyrimuose leisdavo numatyti (prognozuoti)

aukštesnės kokybės vaikų patyrimą. Gerėja pedagogų individuali sąveika su vaiku. Didelę reikšmę turi pedagogo ir vaikų santykių pastovumas ir tęstinumas. Labai svarbu, kad tas pats pedagogas dirbtų su ta pačia grupe visus metus. Kalbant apie fizinę aplinką, be reikalavimų, kad aplinka būtų sveika ir saugi, kreipiamas dėmesys, ar mokymo medžiaga,

žaislai ir vaikų grupės patalpa atitinka vaikų amžiaus ypatumus. Tačiau specifiniai reikalavimai vaikų fizinei aplinkai: žaislams, mokymo medžiagai, kitai įrangai – priklauso nuo supratimo, kas ir kaip skatina vaiko raidą, kokie ugdymo tikslai yra formuluojami.

4 pav. Vaiko patyrimą (proceso kokybę) ikimokykliniame ugdyme lemiantys veiksniai (pagal J. I. Layzer, B. D. Goodson, 2006)

Personalo charakteristika. Teigiama, kad ji turi didžiausią įtaką vaiko kasdieniam įgyjamam patyrimui. Pedagogų profesinis patyrimas, profesinės kvalifikacijos tobulinimas ir atitinkamas išsilavinimas, remiantis tyrimų duomenimis, leidžia prognozuoti pedagogų kompetenciją ir teigiamą įtaką vaiko įgyjamam patyrimui. Pedagogo elgesys ir sąveika su vaiku turi lemiamą įtaką vaiko įgyjamam patyrimui. Šiuo atveju svarbus emocinis sąveikos tonas ir turinys. Kreipiamas dėmesys į tai, kaip pedagogas bendrauja su vaikais, kaip struktūruoja vaiko veiklą, koks bendravimo su vaikais emocinis tonas, koks sąveikos su vaikais turinys. Kaip suaugusysis atsiliepią į vaiko poreikius, kokius vaikų elgesio ir veiklos valdymo metodus taiko, kaip sudaroma saugi ir globojanti atmosfera.

Analizuojant, kokią įtaką vaiko patyrimui turi įvairūs programos komponentai, yra išskiriamos trys vaiko patyrimą lemiančių veiksnių kategorijos: 1) vaikų veikla grupėje ir pačios veiklos grupės dydis; 2) pedagogų elgesys, jų sąveika su vaiku ir kitais suaugusiais; 3) vaiko individualus elgesys su suaugusiuoju, su kitais vaikais, žaidžiant vienam.

Veikla ir vaikų grupės. Šių aspektų nagrinėjimas leidžia suprasti, kaip atrodo vaiko diena ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Nagrinėjama, koks vaikų grupės dydis ir kokia tos grupės sudėtis (kokio amžiaus ir kiek vaikų ją sudaro). Ar personalas atlieka tik stebėtojo vaidmenį, ar yra aktyvūs vaikų grupės veiklos dalyviai. Ar dažnai vaikai susiduria su įvy-

kais, kurie jiems kelia įtampą: konfliktai su bendraamžiais, suaugusiais. Akcentuojama, kad vaikas turi dalyvauti įvairiausiose veiklose; daugelyje tų veiklų turi aktyviai dalyvauti pedagogas; turi būti mažos vaikų grupelės ir individuali veikla su pedagogu, kad būtų galima kuo labiau patirti kokybišką suaugusiojo indėlį ir ypač verbalinę sąveiką.

Vaiko elgesys ir sąveika. Vaikų grupės patalpos fizinė charakteristika ir veiklos turinys, taip pat pedagogo elgesio charakteristika leidžia spręsti apie vaiko gyvenimo ypatumus ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Bet tai nesuteikia informacijos apie individualaus vaiko įgyjamą patyrimą. Tam reikia informacijos apie tai, ką vaikas veikia, kiek ir kaip jis sąveikauja su kitais vaikais ir suaugusiais. Tyrimų rezultatai rodo, kad vaikai toje pačioje veikloje ir grupėje gali įgyti labai skirtingą patyrimą: vieni vaikai gauna daug pedagogo dėmesio, o kiti – labai mažai.

Apibendrinant galima teigti, kad apie ikimokyklinio ugdymo struktūros kokybę sprendžiama nagrinėjant šalies mastu taikomą ikimokyklinio ugdymo sistemos funkcionavimo reglamentavimą, finansavimo ypatumus, keliamus reikalavimus pedagoginio personalo išsilavinimui, profesinės kvalifikacijos sistemos ypatumus. Apie ikimokyklinio ugdymo proceso kokybę sprendžiama nagrinėjant tik konkrečių ikimokyklinių įstaigų veiklą, lyginant ikimokyklinio ugdymo įstaigų veiklos rezultatus, atskirų savivaldybių ikimokyklinio ugdymo sistemos veiklos rezultatus.

IKIMOKYKLINIO UGDYMO KOKYBĖS VERTINIMO METODAI

Kaip vertinamos (matuojamos) ikimokyklinio ugdymo programos ir procesai, darantys įtaką vaiko patyrimui? Galima išskirti tris tyrimų, kuriais vertinama kokybė, grupes: **ugdymo proceso struktūrinių ir aplinkos savybių tyrimai**; **ugdymo proceso tyrimai**; **visuminis, bendrasis ugdymo struktūros ir kaitos aspektų vertinimas**.

Struktūros ir aplinkos vertinimas. Vaiko patyrimo vertinimas yra sudėtingas ir brangus dalykas. Vengdami didelių sąnaudų tyrėjai atlieka tik apklausas: tėvų interviu, ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikėjų interviu, telefonines apklausas. Surinkta informacija leidžia suprasti ir paaiškinti stebimus procesus. Nors tokius tyrimus lengva administruoti ir jie nėra brangūs, tačiau tai, kas tiriama, yra tik netiesioginiai ugdymo proceso rodikliai, kurie visada yra susiję su kitais rodikliais.

Ugdymo proceso vertinimas – tai mėginimas užfiksuoti ugdymo proceso kaitą: veiklas, į kurias įsitraukia pedagogas ir vaikai, vaikų sąveikos su pedagogu ir kitais vaikais ypatumus, kas atspindi vaiko įgyjamo patyrimo kokybę. Tačiau tokie tyrimai nuodugniau nagrinėja tik vieną kurį nors aspektą, jie nenaudojami platesniems vertinimams, nes sunku, o dažniausiai ir neįmanoma vienu tyrimo metodu atskleisti visų vaiko patyrimo aspektų. Be to, tyrimai yra brangūs, juos sunku administruoti ir reikia specialaus tyrėjų pasirėngimo.

Visuminis vertinimas. Atliekant vertinimą mėginama matuoti ir struktūrinius, ir proceso ypatumus, naudojant įvairias vertinimo skales. Toks tyrimas pigesnis, jį lengviau administruoti ir analizuoti gautus duomenis.

Yra įvairių ikimokyklinio ugdymo kokybės vertinimo modelių. Vieni jų skirti atskleisti kokybės charakteristikas, vizualizuoti pedagoginį procesą, kontroliuoti priimtus, siekiamus standartus ir lygias galimybes, gerinti kokybę. Kiti – paprasti kontroliniai rodiklių sąrašai, kuriais patikrinama, ar tenkinami įvairių visuomenės grupių reikalavimai, poreikiai, ar pasiekiami minimalūs standartai.

Negalima pamiršti, kad vertinimas visada yra tam tikra kokybės apibūdinimo rūšis, kurioje proceso kokybė yra vertinama po tam tikro laiko siejant su tam tikrais tikslais ar kriterijais. Vertybės, kuriomis paremtos metodikos, turi būti aiškiai išdėstytos, o kokybės vertinimas suprantamas ir interpretuojamas konkrečios visuomenės perspektyvoje, atsižvelgiant į vykstančius ar įvykusius pokyčius, vertybes, visuotinius tikslus ir kultūrinį kontekstą.

Viena šiuo metu plačiausiai taikomų metodikų – *Ikimokyklinio ugdymo aplinkos vertinimo skalės* (*The Early Childhood Environment Rating Scale* – ECERS ir ECERS-R).

Jos plačiai naudojamos kaip ikimokyklinio ugdymo kokybės tyrimo metodas. Atitinkamai adaptuotos ir pritaikytos jos naudojamos įvairiuose tyrimuose lyginant įvairių šalių ikimokyklinio ugdymo kokybę, nagrinėjant ikimokyklinio ugdymo kokybės sąryšį su tam tikrais ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimo ypatumais. Šios metodikos validumas ir patikimumas buvo patikrintas JAV ir daugelyje kitų šalių, Švedijoje ji buvo naudojama kaip išorės vertinimo ir įsivertinimo tyrimo instrumentas. Metodika padeda vertinti ikimokyklinio ugdymo kokybę iš vaiko perspektyvos ir nustato skirtingus kokybės lygius vertinant vaikų galimybes imtis iniciatyvos, dalyvauti, komunikuoti ir ugdytis tuos gebėjimus, kurie yra nurodyti Švedijos nacionaliniuose ikimokyklinio ugdymo tiksluose.

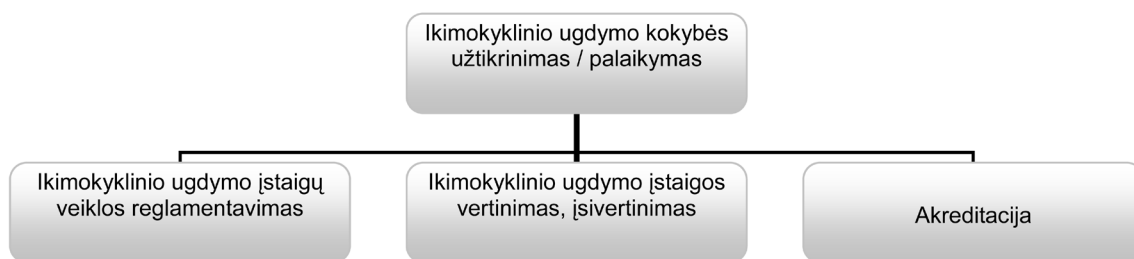
ECERS apima įvairius ikimokyklinio ugdymo tipinių situacijų kokybės lygmenis. Žemiausiems kokybės lygmenims būdingas pedagoginis neišmanymas, taisyklių ir materialinių išteklių akcentavimas. Aukštam kokybės lygmeniui būdingas vidinis ir išorinis nusiteikimas sąveikai, kai panaudojant visus galimus išteklius iš pedagogo tikimasi, kad jis gebės vaikus ugdyti, skatins dalyvauti ir darys teigiamą įtaką. Kriterijai yra taip aprašyti, kad būtų galima palyginti įvairių ikimokyklinio ugdymo įstaigų kokybę ir šalyje, ir tarptautiniu mastu. Vertinant ikimokyklinio ugdymo kokybę vadovaujantis šia metodika, taikomas tiesioginis vaikų ir personalo stebėjimas ikimokyklinio ugdymo įstaigoje įvairių veiklų metu (pagal D. Cryer), personalo apklausa ir įvairių dokumentų analizė. Tam tikrų sričių vertinimas balais atliekamas stebint įvairias veiklas 2–3 valandas paprastai pirmoje dienos pusėje, kai vaikai yra maksimaliai įtraukti. Pati ECERS metodika buvo keičiama atsižvelgiant į naujų tyrimų rezultatus, specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus, vaikų iš įvairių šeimų poreikius. Pakoreguota metodikos versija (ECERS-R) atspindi nuolat vykstančius pokyčius ikimokyklinio ugdymo srityje, buvo pakeistos kai kurios detalės, bet pagrindiniai principai, suformuluoti pirmoje ECERS versijoje, liko tie patys.

Ikimokyklinio ugdymo įstaigų programų akreditacijai taikomos Mažų vaikų ugdymo nacionalinės asociacijos (*National Association for the Education of Young Children* – NAYEC) sudarytos metodikos (JAV). Šios metodikos naudojamos ir ikimokyklinio ugdymo įstaigos veiklos kokybės įsivertinimui, kuris apima ir struktūros, ir proceso kokybės vertinimą. Proceso kokybės įsivertinimas apima tokias sritis kaip pedagogų ir vaikų sąveika, ugdymo turinys, fizinė aplinka, sveikata ir saugumas, mityba. Vaikų stebėjimai vertinant turi būti atliekami mažiausiai 1 valandą tuo metu, kai vaikai yra aktyviai įtraukti į įvairias veiklas savo grupėje. Kiekviena sritis yra vertinama atskirai ir bendra balų suma paprastai nėra skaičiuojama. Tačiau vertinant atskiros grupės proceso kokybę gali būti skaičiuojamas ir bendras balas.

IKIMOKYKLINIO UGDYMO KOKYBĖS UŽTIKRINIMAS IR PALAIKYMAS

Įvairiose šalyse yra taikomi įvairūs ikimokyklinio ugdymo kokybės užtikrinimo ir palaikymo būdai. Vertinimas, įsiver-

tinimas ir akreditacija yra svarbūs ikimokyklinio ugdymo kokybės garantai.

Veiklos reglamentavimas. Siekiant užtikrinti / palaikyti ikimokyklinio ugdymo kokybę, faktiškai visose šalyse yra taikomas ikimokyklinio ugdymo institucijų veiklos reglamentavimas, skirtas išlaikyti tam tikrus jų veiklos standartus (saugumas, ikimokyklinės grupės dydis: patalpos plotas, vaikų skaičius grupėje, leistinas kūdikių skaičius grupėje, vaikų, tenkančių vienam pedagogui, skaičius ir t. t.). Tačiau vien veiklos reglamentavimo nepakanka ikimokyklinio ugdymo kokybei užtikrinti.

Vertinimas, įsivertinimas ir akreditacija. J. Wangmann (1992) akcentuoja, kad programos vertinimas kaip ir akreditacija kontroliuoja programos kokybę ir paprastai yra įsivertinimo rezultatas, kuriame naudojami kiekybiniai ir kokybiniai kokybės vertinimo rodikliai. Tiek programos vertinimo (įsivertinimo), tiek akreditacijos procesui būdingas tas pats ciklas, kuris apima keturis etapus. Pirmas etapas: vertinimas, kai tyrėjai, įstaigos personalas, vaikų tėvai ir vaikai vertina ugdymo kokybę įstaigoje. Antras etapas: veiksmų planavimas. Įsivertinimo dalyviai kartu nustato būsimos veiklos prioritetus ir suformuluoja pagrindinės veiklos planą. Trečias etapas: ikimokyklinio ugdymo įstaigos veiklos kokybės

gerinimas. Jo metu įgyvendinamas ugdymo kokybės gerinimo veiklos planas. Ketvirtas etapas: refleksija. Jos metu įsivertinimo dalyviai vertina visus tris etapus ir jų rezultatus. Esminis skirtumas tarp programos vertinimo ir akreditacijos yra tai, kad akreditacija yra vertinimo baigiamasis etapas, kurio metu pripažinimas suteikiamas programoms, kurios iš esmės atitinka nustatytus kriterijus. Savanoriškai atlikto įsivertinimo ir akreditacijos rezultatas gali būti kai kurių ikimokyklinio ugdymo kokybės aspektų tobulinimas.

Įsivertinimas. Daugelyje šalių ikimokyklinio ugdymo įstaigų veiklos įsivertinimas įgyja vis didesnę reikšmę palaikant ikimokyklinio ugdymo kokybę. Būtent įsivertinimas skatina ikimokyklinio ugdymo įstaigos personalo veiklos refleksiją, kuri didina kaitos galimybes. Ikimokyklinio ugdymo įstaigos veiklos įsivertinimas gali vykti įvairiai. Kartais į įsivertinimą įtraukiami tėvai ir jų vaikai, kurie padeda vertinti įstaigos veiklą pagal nustatytus kriterijus.

Paprastai ikimokyklinio ugdymo įstaigos veiklos įsivertinimas apima šias sritis:

- Ikimokyklinio ugdymo įstaigos veiklos tikslai ir uždaviniai
- Ugdymo turinys ir vaikų mokymosi patyrimas
- Mokymo ir mokymosi stiliai
- Pedagoginės veiklos planavimas, vertinimas ir dokumentavimas
- Reikiamą išsilavinimą turinčių pedagogų dalis (proc.)

- Fizinė ikimokyklinio ugdymo įstaigos aplinka
- Pedagogų, vaikų santykiai ir sąveika
- Lygių galimybių įgyvendinimas
- Tėvų įtraukimas ir bendradarbiavimas su jais
- Ikimokyklinio ugdymo įstaigos veiklos stebėseną ir vertinimas

Akivaizdu, kad ikimokyklinio ugdymo kokybės užtikrinimo ir palaikymo sistemos sukūrimas yra šalies vyriausybės (ar jos deleguotos institucijos) atsakomybės sritis. Šios sistemos taikymas ikimokyklinio ugdymo įstaigos ir apskritai viso

ikimokyklinio ugdymo veiklos kokybės užtikrinimui ir palaikymui yra savivaldybės, kuri atsakinga už ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimą vietose, atsakomybės sritis.

TRUMPA LIETUVOS SITUACIJOS ANALIZĖ IR REKOMENDACIJOS

1. Lietuvą galima priskirti šalims, kuriose ikimokyklinio ugdymo sistemai yra būdinga orientacija į integruotą ikimokyklinį ugdymą (vaikų globa ir ugdymas sudaro vieną visumą) (žr. 2 pav.). Lietuva turi daugiamečių ikimokyklinio ugdymo, kuriame vaikų priežiūra ir ugdymas integruoti į vieną visumą, modelį. Už ikimokyklinį ugdymą nacionaliniu ir vietos savivaldos lygmeniu atsako viena už švietimą atsakinga kompetentinga institucija. Tai atitinka šios dienos Europos Sąjungos ikimokyklinio ugdymo kokybės užtikrinimo rekomendacijas.

Sukurti teisiniai pagrindai, užtikrinantys ikimokyklinio ugdymo sistemos funkcionavimą šalyje, sudarytos sąlygos į ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimą įsitraukti ir privačiam sektoriui. Nacionaliniu mastu paskelbta ir vykdoma *Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2011–2013 metų programa*, kurios tikslai ir uždaviniai dera su Europos Sąjungos rekomendacijose formuluojamais ikimokyklinio ugdymo kokybės užtikrinimo prioritetais.

2. Lietuvoje sukurta Švietimo informacinė stebėsenos sistema, kuri apima ir ikimokyklinio ugdymo funkcionavimo kiekybinius rodiklius, tačiau dar nėra sukurti tokios stebėsenos atitikmenys savivaldybėse. Švietimo informacinės sistemos (apimančios ir ikimokyklinio ugdymo sistemos stebėseną) sukūrimas savivaldybėse turėtų būti prioritetine aktualija, nes ikimokyklinio ugdymo sistemos veiklos kokybės užtikrinimas ir palaikymas yra ir turi būti šalies savivaldybių atsakomybės sritis.

3. Išskirtinis Lietuvos bruožas, palyginti su kitomis Europos Sąjungos šalimis, tas, kad yra įteisintas priešmokyklinis ugdymas, kurio paskirtis: „padėti vaikui pasirengti sėkmingai mokytis pagal pradinio ugdymo programą“. Tai sudaro sąlygas ikimokykliniame ugdyme prioritetu laikyti visuminį vaiko ugdymą. Tačiau Lietuva priklauso šalims, kuri neturi oficialios nacionalinės ikimokyklinio ugdymo programos. Yra tik šalies mastu patvirtintas *Ikimokyklinio ugdymo programų kriterijų sąrašas*. Kiekviena ikimokyklinio ugdymo įstaiga kuria savo programą. Tačiau apie tų programų kokybę, kokiam ugdymui teikiamas prioritetas, kokios pedagoginės strategijos laikomasi ir kaip laikomasi, informacijos nėra. Tai reiškia, kad ikimokyklinio ugdymo programų ir jų įgyvendinimo kokybė tampa itin svarbi. Ji yra aktuali ne tik dėl ikimokyklinio ugdymo orientacijos į visuminį vaiko ugdymą, bet ir todėl, kad labai svarbūs ikimokyklinio ugdymo pedagogų gebėjimai ir kompetencija kurti savo įstaigos, vaikų grupės ugdymo programas, atsižvelgiant į konkrečius vaikų poreikius, jų gyvenimo socialinį ekonominį kontekstą.

4. Siekis Lietuvoje plėtoti ikimokyklinio ugdymo sistemą, kuri būtų prieinama visiems vaikams, kelia didelius reikalavimus ikimokyklinio ugdymo pedagogo gebėjimui dirbti įvairių specialistų komandoje (pedagogas, specialusis pedagogas, socialinis pedagogas), bendradarbiauti su vaikų tėvais. Tai reiškia, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogų profesinės kvalifikacijos tobulinimo sistema turi užtikrinti nuolatinį mokymąsi profesionaliai spręsti kompleksines ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo problemas.

5. Europos Sąjungos rekomendacijose ikimokyklinio ugdymo kokybei užtikrinti akcentuojama ikimokyklinio ugdymo

kokybės palaikymo ir užtikrinimo sistema, kurios pagrindiniai elementai: ikimokyklinio ugdymo sistemos funkcionavimo reglamentavimas, įsivertinimas, išorinis vertinimas ir akreditacija. Šalys kuria ir taiko įvairias sistemas, bendro modelio nėra. Galima teigti, kad Lietuvoje šiuo metu veikia tik ikimokyklinio ugdymo funkcionavimo reglamentavimas. 2005 m. patvirtinta *Ikimokyklinio ugdymo mokyklos vidaus audito metodika* (švietimo ir mokslo ministro 2005 m. liepos 22 d. įsakymas Nr. ISAK-1557). Tačiau kaip ir kiek ši metodika yra taikoma, informacijos nėra. Lietuvoje nesukurta ir ikimokyklinio ugdymo įstaigų išorės vertinimo metodika. Minėtos sistemos sukūrimui Lietuvoje šiuo metu turėtų būti skiriamas prioritetas. Kita vertus, Europos Sąjungos šalyse palaikant ir užtikrinant ikimokyklinio ugdymo kokybę vis didesnė atsakomybė perduodama savivaldybėms, kurios privalo ne tik užtikrinti vyriausybės ikimokyklinio ugdymo politikos vykdymą, bet ir ikimokyklinio ugdymo kokybę.

6. Skyriuje „Ikimokyklinio ugdymo kokybės vertinimo kriterijai“ buvo aprašyta, kokie veiksniai, įvairių tyrimų duomenimis, lemia ikimokyklinio ugdymo kokybę. Tačiau tokią informaciją galima gauti tik atliekant kiekybinius ir tęstinius pedagoginius tyrimus. Iki šiol Lietuvoje švietimo aktualijos daugiausia buvo tiriamos apklausos metodu. Tokie tyrimai gali suteikti informaciją tik apie netiesiogiai ikimokyklinio ugdymo kokybę lemiančius veiksnius. Įrodymais grįstą ikimokyklinio ugdymo kokybės užtikrinimą galima pasiekti tik atliekant pažangios pedagoginės praktikos ir pedagoginių inovacijų kiekybinius tęstinius pedagoginius tyrimus. Tokie tyrimai yra ne tik brangūs. Jiems atlikti reikalingi parengti ir patyrę tyrėjai. Tokių tyrimų planavimas, vykdymas, jų rezultatų analizė, duomenų bazės kaupimas turėtų tapti įrodymais grįsto ikimokyklinio ugdymo kokybės užtikrinimo politikos prioritetu.

7. Norint vykdyti įrodymais grįstą ikimokyklinio ugdymo kokybės užtikrinimą, būtini kiekybiniai pažangios pedagoginės praktikos ir pedagoginių inovacijų tęstiniai pedagoginiai tyrimai. Tokių tyrimų planavimas, vykdymas, jų rezultatų analizė, duomenų bazės kaupimas turėtų tapti įrodymais grįsto ikimokyklinio ugdymo kokybės užtikrinimo politikos prioritetu Lietuvoje.

Pagrindiniai informacijos šaltiniai

Cryer D. Defining and assessing early childhood program quality. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 563, May 1999.

Ikimokyklinio ugdymo pasirinkimo galimybės Lietuvoje. Švietimo ir mokslo ministerijos užsakyto tyrimo ataskaita, 2004.

Ikimokyklinio ugdymo įvairovė: esama situacija ir visuomenės lūkesčiai. Švietimo ir mokslo ministerijos užsakyto tyrimo ataskaita, 2008.

Ishime K., Tayler C., Thorpe K. Accounting for quality in Australian childcare: a dilemma for policymakers. Journal of Education Policy. Vol. 24, No. 6, November 2009, p. 717–732.

Ishime K., Wilson R., Evans D. Quality of Australian childcare and children's social skills. International Journal of Early Years Education. Vol. 18, No. 2, June 2010, p. 159–175.

Layzer J. I., Goodson B. D. The „quality“ of early care and education settings. Definitional and measurement issues. Evaluation review, Vol. 30, No. 5, October 2006, p. 556–576.

Bennet J. Benchmarks for early childhood services in OECD countries. Innocenti working paper IWP- 2008-02. October 2008.

Making connections A review of international policies, practices and research relating to quality in early childhood care and education. The centre of early childhood development, 2004.

Friendly M., Doherty G., Beach J. Quality by design: What do we know about quality in early learning and child care, and what do we think? A literature review.

Cochran M. International Perspectives on Early Childhood Education. Education Policy 25(1) 2011, p. 65–91.

Leach P. Child care today. Getting it right for everyone. Alfred A. Knopf. New York, 2009.

Sheridan S. Dimensions of pedagogical quality in preschool. International Journal of Early Years Education. Vol. 15, No. 2, June 2007, p. 197–217.

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai skelbiami internete adresu http://www.smm.lt/svietimo_bukle/analizes.htm ir portale Emokykla.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vedėjui Ričardui Ališauskui (ricardas.alisauskas@smm.lt).

Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes serijoje „Švietimo problemos analizė“, prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vyriausiąją specialistę Jūratę Vosylytę-Abromaitienę (el. p. jurate.vosylyte-abromaitiene@smm.lt, tel. (8 5) 219 1121).

Analizę parengė dr. Antanas Valantinas, Mykolo Romerio universiteto Psichologijos katedros docentas.

Konsultavo: Gražina Šeibokienė, Švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo departamento Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo skyriaus vedėja, Laimutė Jankauskienė ir Teresa Aidukienė, Švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo departamento Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo skyriaus vyriausiosios specialistės.

IKIMOKYKLINIO UGDYMO KOKYBĖ

Redaktorė *Nijolė Šorienė*

Maketavo *Valdas Daraškevičius*

2012-09-04. Tir. 1 450 egz.

Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, LT-01112 Vilnius
Spausdino UAB „Baltijos kopija“, Kareivių g. 13B, LT-09109 Vilnius

ISSN 1822-4156